

Lukutaidon preliminäärikokeen arviointiohjeet

Osa I: Asia- ja mediatekstit

1. Erittele ja analysoi *Aku Louhimiehen Tuntematon sotilas on turha elokuva* -arvostelun argumentaatiota. Vastauksen sopiva pituus on noin 5 000 merkkiä. (30 p.)

Vastauksen sisältöaineksia

1. Arvostelun kontekstit

- Tekstin kirjoittaja on Helsingin Sanomien kriitikko Juho Typpö.
- Tekstilaji on arvostelu.
- Teksti on julkaistu Helsingin Sanomissa 27.10.2017, ja sen kohderyhmänä ovat *Tuntematon sotilas* -teoksesta ja sen uudesta *Aku Louhimiehen* elokuvaversiosta kiinnostuneet henkilöt.
- Arvostelun tavoitteena on esitellä Louhimiehen uusi elokuva ja kertoa siitä arvostelijan oma näkemys. *Tuntematon sotilas* on Suomessa erittäin tunnettu teos, josta on jo aiemmin tehty kaksi elokuvaa ja useita teatterisovituksia. Typön arvostelu sijoittuu osaksi laajoja ja monitahoisia *Tuntematon sotilas* -diskursseja ja Suomen sotadiskursseja, joiden vaikutus suomalaiseen kansallisidentiteettiin on ollut suuri.

2. Arvostelun teesi

Typön arvostelun teesin voi tiivistää väitteeksi *Aku Louhimiehen uusi Tuntematon sotilas -elokuva ei ole merkittävä elokuva*.

3. Taustaoletukset

Arvostelun taustaoletuksia ovat muun muassa arvot ja arvostukset siitä, että hyvä elokuva on rohkea ja tarpeeksi kiinni omassa ajassaan. Hyvä elokuva ei myöskään saa olla liian hiottu, ja sen pitää luoda illuusio elävästä maailmasta. Kriitikko myös vaikuttaa olettan, että aiemmat *Tuntemattoman sotilaan* elokuva- ja teatteriversiot ovat lukijoille jossain määrin tutut, sillä hänen kuvailee aiempia teoksia suhteellisen niukasti.

4. Arvostelun kokonaisrakenne

Arvostelun alussa Typpö kysyy, miten Louhimiehen elokuva perustelee oman olemassaolonsa ja vastaa siihen itse: ”– ei kovin hyvin.” Vastaus paljastaa heti Typön mielipiteen. Arvostelunsa alkuosassa Typpö esittelee *Tuntemattoman sotilaan* kirjaa, Laineen ja Mollbergin elokuvia ja näiden teosten merkitystä suomalaisille, ja arvostelun loppuosassa Typpö taas kertoo Louhimiehen elokuvan eroja aiempiin filmatisointeihin ja

kirjaan nähden. Aivan arvostelun lopussa Typpö palaa teesiinsä, että Louhimiehen riskitön ja tavanomainen elokuvatoteutus on tylsä.

5. Perustelukeinot

Typön keskeisimmät perustelukeinot ovat syy-seurausuhteeseen, historiaan, arvoihin, kohteen erityisyyteen ja omakohtaisiin kokemuksiin ja havaintoihin vetoaminen.

Syy-seuraussuhde

Louhimiehen *Tuntematon sotilas* ei ole hyvä elokuva, koska se ei tuo mitään uutta aiempiin tulkintoihin.

Historiaan/erityisyyteen vetoaminen

Aiemmat teokset tavoittivat omasta ajastaan jotain erityistä, mutta Louhimiehen teos ei tavoita.

Arvo

Louhimiehen elokuva ei ole Typön mielestä tarpeeksi rohkea.

Omat kokemukset ja havainnot

Typön oman katselukokemuksen perusteella Vesalan Lyyti-rooli, Ahon Rokka-tulkinta, Alénin Rahikaisen rooli tai elokuvan tekninen virheettömyys eivät – onnistuneisuudestaan huolimatta – ole kuin ”pelkkiä mausteita”, jotka eivät tee kokonaisuudesta uutta ja omaperäistä taideteosta.

6. Retoriset keinot

Typön käyttämissä retorissa keinoissa korostuvat erilaiset kerronnan keinot, suostuttelumääritelmät ja affektiiviset sanavalinnat.

Kerronnan keinot, erityisesti kuvaus ja dialogi

Arvostelunsa alussa Typpö kuvailee esimerkiksi omia ajatuksiaan ennen elokuvaan menoa ja kysyy itseltään: ”Miten se perustelee olemassaolonsa?”. Seuraavassa kappaleessa hän vastaa tuohon kysymykseensä elokuvan katsottuaan: ”– ei kovin hyvin.” Kysymys-vastauspari tuo esille Typön tekstin teesin.

Vastakkainasetteluja tai kerronnan käänteitä

Typpö tekee arvostelussaan useita myönnytyksiä Louhimiehen elokuvan hyvydestä. Myönnytysten jälkeen hän kuitenkin systemaattisesti palaa omaan kriittiseen näkemykseensä esimerkiksi *mutta*-konjunktion avulla. Näin *mutta*-konjunktioita edeltävä ja sen jälkeen tuleva sisältö asettuvat vastakkain, tai ainakin kerrontaan tulee selvä käänne. Esimerkiksi Louhimiehen elokuvan Rokka-tulkintaa Typpö ensin kehuu,

mutta rakentaa seuraavaan tekstikappaleeseen *mutta*-alkuisen käänteeseen: "Mutta tämän ristiriidan varaan koko hahmo yhä rakentuu. Rokan sisäistä maailmaa kuvataan vain – –."

Suostuttelumääritelmiä ja affektiivisiä sanoja ja ilmauksia

"Aku Louhimiehen Tuntematon sotilas on turha elokuva", kertoo otsikko Typön arvion. Ingressiin taas on nostettu vielä otsikkoakin selkeämpi suostuttelumääritelmä: "Uusi Tuntematon sotilas on turvallinen, riskitön ja kaikkia miellyttämään pyrkivä Suomi 100 - juhlakuvaelma." Adjektiivit "turha", "turvallinen" ja "riskitön" ovat uutta elokuvaversiota arvioitaessa kaikki negatiivisia. Suostuttelumääritelmiä ja affektiivisiä eli tunnepitoisia sanoja Typpö käyttää myös esitellessään arvostelussaan *Tuntematon sotilas* -romaanin ja sen aiempia elokuva- ja näytelmäversioita. Kirja oli ilmestyessään "eräänlainen synninpäästö" sotansa hävinneille suomalaisille. Edvin Laineen elokuva taas teki Tuntemattomasta sotilaasta "pyhän kertomuksen, osan kansallista alitajuntaa", ja Rauni Mollbergin elokuva oli Typön mielestä "harvinaisen tehokas ja rohkeakin sotakuvaus". Typpö osoittaa affektiivisillä sananvalinnoillaan, että useita merkittäviä taideteoksia on menneinä vuosikymmeninä merkittävästä klassikkokirjastamme tehty, joten uuden versionkin pitää olla jollain tavalla merkittävä. Aiempien teosten tunnepitoisten kehujen jälkeen tuntuukin luontevalta hyväksyä Typön arvostelussaan esittämä vaatimus: "Mutta enää vuonna 2017 sitä vanhaa ja tuttua Tuntematonta ei enää jaksaisi. Rohkeallekin tulkinnalle olisi tilaa – –."

Toistot

Merkittävin toisto Typön arvostelussa on sen toiseksi viimeisestä kappaleesta ingressiin nostettu suostuttelumääritelmä: "Turvallinen, riskitön ja kaikkia miellyttämään pyrkivä Suomi 100 -kuvaelma." Tämä suostuttelumääritelmän voi jopa nähdä arvostelun teesinä, sillä se tiivistää Louhimiehen näkemyksen *Tuntemattomasta sotilaasta*. Toistuva retorinen keino on myös *mutta*-sanan käyttö: Esitettyään jonkinlaisen kehun tai myönnytyksen Louhiniemen elokuvasta, Typpö kääntää kuitenkin *mutta*-sanalla arvionsa taas kriittiseksi ja negatiiviseksi. Sanatoistoa Typpö käyttää myös kohdassa, jossa hän kuvailun kautta kertoo omista tunnelmistaan elokuvaa katsoessaan. "Naps, nyt se sanoi sen tutun repliikin. Naps, nyt tuli se tuttu kohta." Kaikki toistot alleviivaavat Louhimiehen elokuvatoteutuksen liiallista turvallisuushakuisuutta ja riskittömyyttä, liian vähäiä uudistuksia.

7. Arvostelun vakuuttavuus

Vertailuillaan vanhoihin Tuntematon sotilas -teoksiin Typpö saa varsin vakuuttavasti perustelluksi teesiään, että Louhimiehen *Tuntematon sotilas* ei ole merkittävä elokuva. Typön kuvaukset vanhoista teoksista antavat hänestä asiantuntevan vaikutelman. Toisaalta Typön henkilökohtaiset kokemukset uudesta elokuvasta toistavat kaavaa "se ja se piirre oli

kyllä hyvä, mutta – –”. Näistä kohdista syntyy vaikutelma Typön liiallisesta kriittisyydestä, mikä saa arvostelun lukijan epäilemään Typön teesin osuvuutta. Kokonaisuudessaan lukijalle saattaa jäädä olo, ettei Louhimiehen elokuva ehkä ole merkittävä, mutta ei luultavasti turhakaan, kuten jutun otsikko väittää; tuohan elokuva vanhan klassikkoteoksen nykyaikaan ainakin teknisesti virheettömästi, ”niin hyvin kuin Suomessa on mahdollista”, kuten Typpö itsekin toteaa.

Pisteytysohjeet

(Pisteisiin voidaan päätyä myös muilla perusteilla kuin alla olevilla. YTL:n pisteytysohjeet ratkaisevat lopulliset pisteet.)

5–10 pistettä

Vastaus osoittaa kirjoittajan ymmärtäneen Typön mielipiteen Louhimiehen elokuvasta, ja vastauksessa on esitelty myös joitakin perustelu- ja retorisia keinoja. Vastaus saattaa kuitenkin lähinnä referoida arvostelun sisältöä, ja analyysissä on käytetty vain joitakin käsitteitä tai osaa käsitteistä on käytetty virheellisesti. Viiden pisteen vastaus on kokonaisuudessaan vaikeaselkoinen ja jäsentymätön.

15–20 pistettä

20 pisteen vastaus on varsin hyvin jäsennelty analyysi, josta erottuu arvostelun teesi ja jossa on olennaisia havaintoja sekä perustelu- että retorisia keinoja. Vastauksessa on tunnistettu tekstilajin ja tekstin tavoitteen vaikutus tekstin sisältöön ja muotoon. 15 pisteen vastauksessa lukutapa voi olla pinnallisempi tai irralliset yksityiskohdat saavat vastauksesta liikaa tilaa. Päätelemät ovat kuitenkin pääosin uskottavia, mutta ehkä ylimalkaisesti perusteltuja. Käsitteiden käytössä voi olla jokin verran epätarkkuutta.

25–30 pistettä

Vastaus on ehyt ja perusteltu tulkinta, joka osoittaa erinomaista kriittisen ja kulttuurisen lukutaidon hallintaa: Vastauksessa on otettu erinomaisesti huomioon arvostelun tavoite ja tekstilajipiirteet ja ymmärretty myös *Tuntematon sotilas* -romaanin ja aiempien *Tuntemattoman sotilaan* elokuvaversioiden vaikutus kriitikon näkemyksiin. Arvostelun sisältö teeseineen ja perustelukeinoineen, arvostelun rakenne sekä arvostelun kieli retorisine tehokeinoineen on analysoitu tarkasti ja osuvasti. Käsitteistön käyttö on monipuolista. Myös Typön perustelujen vakuuttavuutta on analysoitu ja arvioitu.

2.1. Erittele Ylen *Tulevaisuus hanskassa* -podcastin *Nuukuuden ylistys* -osan moniäänisyyttä. Vastauksen sopiva pituus on noin 2 500 merkkiä. (18 p.)

2. 2. Millaiseksi tulevaisuuden ravintoloitsijan työ kuvataan Ylen *Tulevaisuus hanskassa* -podcastin *Nuukuuden ylistys* -osan tulevaisuusfiktiossa? Vastauksen sopiva pituus on noin 1 500 merkkiä. (12 p.)

2.1. Podcastin moniäänisyys

Vastauksen sisältöaineksia

Podcastissa on havaittavissa seuraavat äänet:

- puhuja Jari Hanska, jolla on oma ilmastopodcast Yle Areenlla
 - edustaa tavallisen kuluttajan ääntä
 - kysyy asiantuntijoilta kysymyksiä, joita tavallinen kuluttajakin miettii ("Mitä mun pitäisi sinne ruokakoriin laittaa?")
 - tuo aiheen käytännön tasolle selventämällä ja konkretisoimalla asiantuntijoiden sanomisia
- Siiri-mummo, Jari Hanskan osuuksissa referoituna
 - edustaa mennyttä aikaa
 - on maaseudun ääni
 - tuo ikäihmisen näkökulman
- Sanna-Liisa Sihto-Nissilä, Aalto-yliopiston ilmastomuutoksesta opettava opettaja
 - edustaa ilmastomuutosasiantuntijan ääntä ja käyttää tieteellisiä termejä (esim. hiilidioksidiekvivalenttikilo) ja määrällistää prosenttiluvuilla
- Ville Lähde, filosofi, Bios-tutkimusyksikön jäsen
 - edustaa asiantuntijan ääntä ja visioi tulevaisuuden ruokavalioita
- taustalla kuultavat eläinten ääniä muistuttavat tehosteet
 - viittaavat siihen, että tulevaisuudessa syödään vähemmän lihatuotteita
- Robert, tulevaisuusfiktio fine dining -ravintoloitsija
 - edustaa tulevaisuuden ravintola-alalla työskentelevän henkilön ääntä
 - kärjistää, liioittelee ja maalailee uhkakuvia ravintoloitsijoiden tulevaisuudesta
- Taina, tulevaisuusfiktio robottisihteerin ääni
 - edustaa älyteknologiaa, tulevaisuutta

Moniäänisyyden tehtävänä on antaa monipuolinen kuva siitä, mihin suuntaan ihmisten ruokavalioit kehittyvät ilmastomuutoksen seurauksena ja mitä muutosten taustalla on. Siiri-mummo edustaa podcastissa mennyttä aikaa, maaseutua ja tuo kokonaisuuteen ikäihmisen näkökulman.

Pisteytysohjeet

(Pisteisiin voidaan päätyä myös muilla perusteilla kuin alla olevilla. YTL:n pisteytysohjeet ratkaisevat lopulliset pisteet.)

6–3 pistettä

Vastauksessa nimetään muutama ääni, eikä siinä tehdä päätelmiä siitä, mitä eri äänet podcastissa edustavat ja mikä on niiden tehtävä.

12–9 pistettä

Vastauksessa on havaittu podcastin sisältävän useita ääniä. Kirjoittaja on nimennyt eri äänet ja tehnyt päätelmiä siitä, mitä ne edustavat ja mikä on niiden tehtävä podcastissa.

15–18 pistettä

Vastauksessa eritellään monipuolisesti podcastissa kuultavia ääniä ja pohditaan niiden tehtäviä kokonaisuudessa. Moniäänisyyttä pohditaan myös podcastin tavoitteen ja oletetun kuulijakunnan näkökulmasta.

2.2. Tulevaisuuden ravintoloitsijan työnkuva

Vastauksen sisältöaineksia

Tulevaisuusfiktiossa fine dining -ravintoloitsija Robert on matkalla keruukeskukseen, josta hänen on tarkoitus ostaa ruokatarvikkeita häätilaisuutta varten. Hän soittaa matkan aikana robottisihteri Tainalle. Robert lähtee häämenua miettiessään tattirisottoajatuksista mutta hylkää ajatuksen, koska riisin hinta on korkealla ja sitä on saatavilla huonosti. Seuraavaksi hän pohtii, mitä tateista voisi valmistaa. Tateista valmistettava tarjottavakaan ei tunnu ravintoloitsijasta hyvältä, koska sitä puolestaan tarjoavat kaikki muutkin, koska se on sekä sesonki- että lähiruokaa. Robert haikailee menneiden hyvien aikojen perään, jolloin Michelin-ravintolat olivat arvossaan. Niissä tarjottiin muun muassa kokonaisena paistettua häränsisäfileetä, pallokalaa ja oikeaa voita. Sitten Michelin-ravintoloita on alettu pitää ”tunkkaisina jäänteinä, kaikuina menneestä hillittömän nautiskelun ajasta”. Robert ei halua tarjota samaa kuin kaikki muut vaan peräänkuuluttaa omaa visiota ja jotain omaa uutta mutta ei keksi, mitä se voisi olla.

Tulevaisuusfiktio pohjalta voi tehdä esimerkiksi seuraavia päätelmiä tulevaisuuden ravintoloitsijan työstä:

Ilmastonmuutoksesta ja valistuneista asiakkaista johtuen ravintoloitsijat joutuvat muuttamaan toimintatapojaan ja ruokalistojaan ravintoloissaan tulevaisuudessa.

- Se, mikä on toiminut ennen, ei toimi enää.
 - Esimerkiksi riisin saatavuus on heikentynyt ja hinta noussut lähes saavuttamattomiin.
 - Ennen riisiä jopa heiteltiin vihkimisen jälkeen maahan.
 - Ihmiset syövät huomattavasti vähemmän eläinkunnan tuotteita, jos ollenkaan, mikä näkyy ravintoloiden ruokalistoissa.
 - Robert ei edes mieti häihin eläinkunnasta peräisin olevaa tarjottavaa ja toteaa, että myös ravintoloissa on taivuttava tarjoamaan sitä, mitä muutkin, jos haluaa asiakkaita.
 - Ravintoloissa tarjotaan sitä, mitä keruukeskuksesta on kulloinkin saatavilla eli suositaan kausi- ja lähiruokaa.
 - Keruukeskuksessa on tarjolla tatteja.
 - Ihmiset haluavat syödä ravintoloissa puhdasta ja terveellistä lähiruokaa.
 - Ravintoloiden ruokalistat ovat toinen toisensa kaltaisia.
 - Tattiviikkoja vietetään useiden Robertin kollegoiden ravintoloissa.
 - Menneiden aikojen perään on turha haikailla.

- Entisajan Michelin-ravintolat näyttäytyvät tunkkaisina jäänteinä, kaikuina menneestä ajasta, jolloin nautiskeltiin hillittömästi.

Pisteytysohjeet

(Pisteisiin voidaan päätyä myös muilla perusteilla kuin alla olevilla. YTL:n pisteytysohjeet ratkaisevat lopulliset pisteet.)

2–4 pistettä

Vastauksessa on muutama havainto ravintoloitsijan tulevaisuudenkuvasta tai vastauksessa tyydytään vain referoimaan podcastin tulevaisuusfiktion sisältöä.

6–8 pistettä

Vastauksessa tehdään useita havaintoja ja päätelmiä ravintoloitsijoiden tulevaisuudenkuvasta. Havainnot ja päätelmät on pyritty ryhmittelemään.

10–12 pistettä

Vastauksessa tehdään runsaasti havaintoja ja päätelmiä siitä, mihin suuntaan ravintoloitsijoiden työ ja ravintoloiden toimintakulttuuri muuttuu tulevaisuudessa. Kirjoittaja on tehnyt päätelmiä siitä, mistä muutokset johtuvat. Kirjoittaja havaitsee, että tulevaisuusfiktion sävy on kärjistävä ja liioitteleva.

Osa II: Kaunokirjallisuus ja muut fiktiiviset tekstit

1.1. Erittele Sirkku Peltolan *Tyttö ja varis* -näytelmän katkelmassa käytettävää kieltä. Vastauksen sopiva pituus on noin 2 000 merkkiä (12 p.)

1.2. Millainen kuva Armista ja Säteestä katkelman perusteella syntyy, ja millä keinoilla kuva luodaan? Vastauksen sopiva pituus on noin 2 500 merkkiä. (18 p.)

1.1. Kielen erittely

Vastauksen sisältöaineksia

- Kieli on puhekieltä. Jonkinlaisia murteellisia ilmauksia on havaittavissa, mutta murre ei ole mitään tunnistettavaa murretta.
- Näytelmässä käytetään välimerkkejä normaalisti, kielioppisääntöjen mukaan.
- Armi käyttää pääosin lyhyitä lausahduksia, tauottaa puhettaan ("On. Ahaa. On kyllä.")
- Säteen puheenvuorot ovat pidempiä. Säteen virkkeiden mitat vaihtelevat:
 - Varsinkin alussa virkkeet ovat lyhyitä ("Tuun ilman muuta. Nyt vaan poikkesin.")
 - Kun Säde alkaa kertoa itsestään, virkkeet pitenevät, puhumisen tahti nopeutuu ("Oli mulla kummiskin katos kaksikin poikaa ja mies mutten saanu helposti hengitettyä ja lähdin livohkaan.")

- Tekstissä sekoittuvat puhekielen muodot ("kummiskin", "ensviikolla", "kantsis") ja kirjakielen muodot ("Tämän tiedän oikein hyvin, kun toimin kolmekymmentä vuotta Valioasun myymäläpäällikkönä - -."
- Armi käyttää yleiskielisempiä ilmauksia kuin Säde. Säde puhuu itsestänsä muodossa "mää", Armi taas muodossa "minä".
- Muutenkin Armi käyttää vaikeampaa sanastoa kuin Säde ("rekrytoin", "hakemaasi työhön edellytyksenä")
- Molempien puheenvuorot ja heidän käyttämänsä virkkeet pitenevät kohtauksen edetessä, kun he alkavat kertoa enemmän itsestään ja asioistaan.
- Virkkeiden mitta kertoo puhenopeudesta: Lyhyet virkkeet tuovat puheeseen taukoja, jolloin puhe on hitaampaa. Säteen pitemmät virkkeet tuovat puheeseen rönsyävyyttä, nopeutta.
- Armin lyhyet, yleiskielisemmät puheenvuorot antavat hänestä vaikutelman, että hän olisi koulutetumpi, sivistyneempi kuin Säde.
- Säteen käyttämät puhekieliset ilmaukset ja tieto hänen ammatistaan luovat kuvaa kansanihmisestä, työväestöön kuuluvasta henkilöstä.
- Koska näytelmä on kirjoitettu esitettäväksi, kaikki siinä olevat kirjoitetut muodot eivät näyttämöllä toistu ihan samanlaisina. Esimerkiksi muodot voivat lyhentyä ja muuttua paremmin näyttelijöiden puhetyyliin sopiviksi (esimerkiksi Säteen puhe voisi näyttämöllä olla vielä puhekielisempää kuin kirjoitettuna tekstinä).

Pisteytysohjeet

(Pisteisiin voidaan päätyä myös muilla perusteilla kuin alla olevilla. YTL:n pisteytysohjeet ratkaisevat lopulliset pisteet.)

Koska tehtävänannon käskysana on "erittele", kielen vaikutusta esimerkiksi naisista saatavaan kuvaan ei tarvitse analysoida. Jos kokelas on sitä analysoinut, se lasketaan eduksi.

2–4 pistettä

Kokelas tekee joitakin yksittäisiä havaintoja kielestä. Hän voi esimerkiksi huomata, että kieli on puhekielistä tai että virkkeet ovat melko lyhyitä. Kokelas ei ehkä huomaa sitä, että naisilla on keskenään erilainen puhetapa.

6–8 pistettä

Kokelas tekee enemmän ja jäsentyneempiä havaintoja kielestä. Hän huomaa, että naiset käyttävät keskenään erilaista kieltä. 8 pisteen vastaus on paremmin jäsennelty kokonaisuus, jossa on enemmän havaintoja kuin 6 pisteen vastauksessa.

10–12 pistettä

Kokelas erittelee kieltä monipuolisesti. Hän voi huomata, että virkkeiden pituuden vaihtelu vaikuttaa myös puhenopeuteen. Hän saattaa myös havaita, milloin kumpikin naisista käyttää pitempiä, milloin lyhyempiä virkkeitä. Kokelas voi tehdä tarkempia havaintoja esimerkiksi naisten käyttämistä sanoista (esimerkiksi persoonapronominien käyttö *mää-minä*). 12 pisteen vastauksessa kokelas analysoi kattavasti myös näytelmän konteksteja.

1.2. Henkilökuva

Vastauksen sisältöaineksia

Tekstistä voi tehdä muitakin havaintoja kuin alla olevat. Päättävissä olevat asiat ovat aina tulkinnanvaraisia, kokelas voi tehdä samoista kohdista muitakin päätelmiä kuin sisältökuvauksessa olevat.

Armi	Säde
Varmat havainnot (voi lukea suoraan tekstistä) – nainen (nimi) – Armilla on yksi poika, Ismo Mikael – ollut töissä päällikköasemassa ("– kolmekymmentä vuotta Valioasun myymäläpäällikkönä ja rekrytoin paljonkin työntekijöitä.") – Käsi kipeä (näyttämöohjeessa: "Armin kädessä on edelleen kantoside.")	Varmat havainnot (voi lukea suoraan tekstistä) – nainen – pitkäaikaistyötön, menossa työhaastatteluun – kaksi lasta, joita ei tapaa, sekä ex-mies – lähti toisen miehen mukaan
Lukijan pääteltävissä oleva asiat – Eläkkeellä: kertoo työurastaan imperfektissä. – Pidättyväinen: Ei halua kertoa Säteelle omista asioistaan, vastaa lyhytsanaisesti. – Poika käy ainakin katsomassa: "Kyllä Ismo Mikael käy." – Olisi halunnut kouluttautua enemmän: "– opiskeluun olisi ollut enemmänkin lahjoja. – – Kaikkeehan sitä varmaan tuli haaveiltua." – On ehkä koulutetumpi kuin Säde, koska puhuu yleiskielisemmin ja huolitellummin kuin tämä. – Suhtautuu varauksellisesti vieraisiin: ei paljasta itsestään juuri mitään, ei vastaa henkilökohtaisempiin kysymyksiin, on hyvin lyhytsanainen. – Haluaa kuitenkin auttaa ja kannustaa Sädettä: neuvo, miten työhaastattelussa käyttäydytään, kannustaa haastatteluun ja töihin. – Säde toteaa pojasta: "Ja huolehtii." Tähän Armi ei vastaa. Eikö poika huolehdi vai eikö Armi vain muuten kommentoi asiaa? – Kipeä käsi on arka asia: ei halua näyttää lääkärille, ei puhua kädestä Säteelle, suuttuu, kun kädestä puhutaan. Miksi on	Lukijan pääteltävissä olevat asiat – Huono itsetunto: "Mää en ole onnistujaluonteita." – Puhelias: käyttää pitkiä repliikkejä, kertoo vuolaasti asioistaan. – Empaattinen: haluaa auttaa Armia, kyselee Armin kädestä ja kivuista. – Yksinäinen: Tulee Armin luokse, vaikka ei kunnolla tunne Armia. Jää juttelemaan, vaikka Armi osoittaa, ettei ehkä halua vieraita ("Ensiviikolla oli puhe.") – Utelias: kyselee Armilta kaikenlaista esimerkiksi Armin pojasta ja kädestä. – Impulsiivinen: vaihtaa puheenaihetta nopeasti ihan toisenlaiseen aiheeseen. – Katuu tekojaan, ei oikein pidä itsestään ja teoistaan: "Lensin rumasti hotkottaen kun marraskuinen varis." "Semmosen hetken olin kun muutkin ja kummasti onnellinen. Huuman hetken." – Perhe on hylännyt Säteen: "Nyt ne ei itte halua käydä, eikä soittaa." "Eivät enää hyväksy äitiänsä." – Uusi ehkä vähän pelottaa: vakuuttelee itselleen, että ei ole syytä olla huolissaan, puhuu paljon työpaikasta ja sen vaikutuksista omaan elämään. – Pitkäaikaistyöttömyys on ehkä vaikuttanut itsetuntoon ja mielialaan, koska miettii, että

arka asia? Liittyykö käteen jotain salattavaa? – Armin välttelevistä vastauksista erityisesti kättä ja poikaa koskeviin kysymyksiin voi päätellä, että Armi ei kerro ihan kaikkea ja että hänellä on ehkä jokin salaisuus. – Kuvaa luodaan 1) sillä, mitä Armi paljastaa itsestään (työpaikka, koulutushaaveet, yksi lapsi), 2) sillä, millaista kieltä hän käyttää (huolitellumpi kieli kuin Säteellä), 3) sillä, miten vastaa kysymyksiin ja miten pitkiä repliikkejä käyttää (lyhytsanaisuus, välttelevät vastaukset).	puolipäivätyö auttaa nousemaan sängystä ylös. Kertoo myös, että ei ole juuri jaksanut sisustaa. – Katkelman alussa itsetunto vaikuttaa olevan huono, mutta lopussa parempi. Alussa: ”Mää en ole onnistujaluonteita.” Lopussa: ”Opin, opin ja olen kaikessa hirveen tarkka.” – Kuvaa luodaan 1) sillä, mitä Säde itsestään kertoo, 2), sillä, miten hän puhuu paljon ja ehkä vähän nopeatempoisesti, 3) sillä, miten hän vaihtaa nopeasti puheenaihetta ihan toisentyypiseen asiaan.
--	--

Pisteytysohjeet

(Pisteisiin voidaan päätyä myös muilla perusteilla kuin alla olevilla. YTL:n pisteytysohjeet ratkaisevat lopulliset pisteet.)

3–6 pistettä

Kokelas tekee yksittäisiä havaintoja henkilöistä. Hän huomaa esimerkiksi naisista suoraan kerrotut asiat tai muita helposti huomattavia asioita. 6 pisteen vastauksessa havaintoja on perusteltu tekstiesimerkein.

9–12 pistettä

Kokelas on tehnyt päätelmiä myös sellaisista asioista, joita tekstissä ei sanota suoraan. Hän on voinut huomata esimerkiksi Säteen itseluottamuksen puutteen tai Armin koulutushaaveet. Päätelmät perustellaan tekstihavainnoin. Kokelas analysoi myös sitä, miten kuva luodaan. 12 pisteen vastauksessa päätelmiä on enemmän kuin 9 pisteen vastauksessa, ja vastaus on paremmin ryhmitelty.

15–18 pistettä

Kokelas osaa tehdä päätelmiä pienemmistäkin vihjeistä. Hän voi huomata esimerkiksi, että Armi ehkä salaa jotain. Vastauksessa analysoidaan kattavasti myös sitä, millä keinoilla kuva henkilöistä luodaan. Lisäksi kokelas ottaa huomioon tekstin kontekstit, esimerkiksi näytelmän tekstilajin vaikutuksen kuvan luomiseen ja näytelmän osallistumisen yhteiskunnalliseen keskusteluun pitkäaikaistyöttömyydestä ja vanhusten yksinäisyydestä.

2. Erittele ihmissuhteita Johan Bargumin novellissa. Vastauksen suositeltu pituus on noin 3 500 merkkiä. (30 p.)

Vastauksen sisältöaineksia (päivitetty 5.10.2018)

Yleisiä havaintoja novellista

Johan Bargumin nimetön novelli kertoo lyhyen tapahtumajakson meren rannalla sijaitsevassa kahvilassa. Novellissa on minäkertoja, joka on myös novellin päähenkilö. Tapahtumat kerrotaan minäkertojan näkökulmasta. Kerronta etenee kronologisesti ja kattaa muutaman tunnin mittaisen tapahtumajakson. Novellissa on kuvailua ja kerrontaa; dialogia on niukasti.

Kertojasta saadaan tietää, että hän on toisen vuoden oikeustieteen opiskelija, joka on kesätoissa kahvilassa. Hän on todennäköisesti nainen, koska hän toivoo, että häntäkin odottaisi novellissa kuvatun kaltainen mies.

Miljöö on nykyaikainen kahvila meren rannalla. Novellin aihe on kahvilan tapahtumat ja erityisesti tarjoilijan tekemät havainnot rakastettuaan odottavasta miehestä. Juonen käännekohta on tilanne, jossa kertoja vilkaisee terassille ja huomaa miehen muuttuneen jotenkin ohuemmaksi. Novellin realistinen tyyli vaihtuu lopussa epärealistisen tapahtuman myötä fantasiamaiseksi.

Novelli on realistinen lukuun ottamatta käännekohtaa, jossa rakastettuaan odottava mies muuttuu läpikuultavaksi ja lopulta haihtuu, kun hänen rakastettunsa ei saavu paikalle. Tapahtuma korostuu muuten realistisessa novellissa ja tuo siihen näkyvyyden ja näkymättömyyden ulottuvuuden. Haihtuminen kuvastaa miehen tunnetilaa: epätoivoa ja pettymystä. Toisaalta haihtumista voi tarkastella tarjoilijan näkökulmasta: hänelle mies on näkyvä onnellisena, mutta onnettomana muuttuu näkymättömäksi. Selitystä sille, miksi rakastettu ei tule, ei saada. Kerrotaan vain, että mies soittaa puhelun, joka katkaistaan. Miehen kasvavaa epätoivoa kuvataan myös alkoholin tilaamisella. Novellin alussa ei ole sopivaa tuoksahtaa alkoholiilta, joten mies tilaa ensin soodaa, mutta odotuksen jatkuessa hän tilaa punaviiniä ja lopulta gin tonicia.

Novellin teeman voi nimetä monella tavalla. Keskeisiä ovat maininnat ihmissuhteista, yksinäisyydestä, rooleista tai ihmisten kyvyttömyydestä olla yhteydessä toisiinsa tai saada myötätuntoa, ymmärrystä ja rakkautta osakseen.

Ihmissuhteet

Novellissa korostuvat erilaiset ihmissuhteet. Keskiössä on siististi pukeutunut mies, joka odottaa kahvilassa rakastettuaan, jonka kanssa mies on aikeissa mennä kihloihin. Lisäksi kuvataan tarjoilijan havaintoja miesasiakkaasta sekä suhdetta novellin taustahenkilöihin. Taustahenkilöitä ovat eläkkeellä oleva kenraaliluutnantti, närpiöläiset eläkeläiset ja kapakoitsija.

Novellin kuvaamat ihmissuhteet ovat pinnallisia ja muodollisia. Vuorovaikutus tapahtuu roolien (tarjoilija, asiakas) kautta, ei henkilökohtaisella tasolla. Aitoa ja välitöntä vuorovaikutusta ei ole. Miesasiakkaan yritys kommunikoida kihlattunsa kanssa epäonnistuu: yhteyttä ei saada, keskustelua ei synny. Päähenkilö mukautuu taustahenkilöiden vaatimuksiin roolinsa turvin, miesasiakkaalla ei tällaista roolia ole, vaan hän haihtuu ongelmatilanteessa jäljettämiin.

Miesasiakas ja kihlattu

Miesasiakas on pukeutunut siististi ja on hyvällä tuulella, koska hän odottaa rakastettuaan ja kyseessä on heidän kihlajaispäivänsä. Romanttinen suhde näyttäytyy positiivisena. Miehen odotukset kuitenkin valuvat tyhjiin, kun kihlattu ei saavu eikä anna minkäänlaista selitystä poissaololleen. Mies yrittää soittaa, mutta puhelu katkeaa. Kenties mies ei ollutkaan kihlatulle yhtä tärkeä kuin tämä hänelle, ehkä miehen odotukset ja tulkinnat suhteesta ovat olleet epärealistisia. Kihlatun kantaa lukija ei saa tietää, mutta yleisesti voi ajatella, että tapaamisesta pois jääminen ja puhelun katkaiseminen on torjuvaa ja negatiivista käytöstä toista kohtaan. Mies ilmaisee pettymyksensä tilaamalla alkoholia, ja lopulta hän haihtuu ilmaan. Ongelma ei ratkea, vaan se johtaa miehen katoamiseen.

Päähenkilö ja miesasiakas

Päähenkilö tekee havaintoja miesasiakkaasta. Hänen mielestään mies on tyylikäs, ja hän ajattelee, miksei kukaan miehen kaltainen odota häntä itseään. Päähenkilö haluaisi siis olla kihlatun asemassa ja pitää romanttista suhdetta toiseen ihmiseen positiivisena ja toivottavana. Päähenkilö huomaa miehen yltyvän epätoivon mutta ei tunne myötätuntoa tätä kohtaan. Hän pysyy tiukasti tarjoilijan roolissaan ja pohtii lopussa, kuka maksaa miehen tilaukset tämän haihduttua ilmaan. Päähenkilö ei ota muiden murheita kannettavakseen vaan pysyttelee ulkopuolisena tarkkailijana.

Päähenkilö ja taustahenkilöt

Jokaiseen taustahenkilöön liittyy päähenkilön kannalta jotain negatiivista, mutta hän suhtautuu heihin ystävällisesti, ehkä hieman nöyrästikin, ja ammattimaisella palveluasenteella. Kenraaliluutnanttia päähenkilö kutsuu painajaisekseen, sillä tämä valittaa kaikesta. Eläkeläiset työllistävät päähenkilöä melkoisesti eikä hän ole saada selvää heidän puheestaan. Kapakoitsija väittää, ettei useampia tarjoilijoita ole varaa palkata, joten päähenkilö joutuu työskentelemään yksin kovassa kiireessä.

Negatiivisista seikoista huolimatta päähenkilö suhtautuu taustahenkilöihin ystävällisesti ja ymmärtäväisesti, mutta ystävällisyys on kuitenkin ammatillista ja pinnallista. Päähenkilön suhde taustahenkilöihin perustuu hänen rooliinsa tarjoilijana, eivätkä suhteet muodostu henkilökohtaisiksi tai perustu aitoon vuorovaikutukseen. Päähenkilö on oikeustieteen opiskelija, joten hänen mielenkiintonsa ja tulevaisuuden tehtävänsä liittyvät juristin tai tuomarin roolissa tapahtuvaan, lakeihin ja säädöksiin perustuvaan ristiriitojen ratkaisemiseen. Samanlainen ajattelutapa heijastuu myös hänen toimintaansa tarjoilijana: toimitaan, kuten tilanteen sääntöihin ja rooleihin kuuluu.

Pisteytysohjeet

(Pisteisiin voidaan päätyä myös muilla perusteilla kuin alla olevilla. YTL:n pisteytysohjeet ratkaisevat lopulliset pisteet.)

5–10 pistettä

Vastauksessa tehdään hajanaisia tai niukkoja havaintoja novellin henkilöistä ja ihmissuhteista. Kirjoittaja voi myös tyytyä referoimaan pohjatekstiä. Henkilöiden välisten suhteiden merkitystä ei ole havaittu, eikä miehen haihtumista ilmaan ole tulkittu. Teemaa ei nimetä, tai se nimetään ylimalkaisesti ja perustelematta. Käsitteiden käyttö on puutteellista tai virheellistä.

15–20 pistettä

Vastauksessa tehdään monipuolisia ja selkeästi ryhmiteltyjä havaintoja novellin henkilöiden välisistä suhteista. Käsitteitä käytetään asianmukaisesti, ja vastaus on jaksoteltu. Miehen katoamiselle annetaan merkitys, ja teema nimetään ja perustellaan.

25–30 pistettä

Vastauksessa tehdään kattavia havaintoja ja päätelmiä novellin ihmissuhteista ja huomataan sekä niiden erityiset että yhtäläiset piirteet. Kirjoittaja tekee oivaltavia havaintoja novellin henkilöistä, rooleista sekä fantasiamaisista tapahtumista ja kytkee havainnot ihmissuhteiden tarkasteluun. Novellin teemasta esitetään perusteltu tulkinta. Käsitteiden käyttö on hallittua, ja vastaus muodostaa ehjän kokonaisuuden.